

В составе ВВП доля продуктов малого бизнеса из года в год увеличивается, и достигла до 60,0 % (по стране 56,7 %), а из числа занятых в экономике 75,0% приходится на долю малого бизнеса. Надо отметить, что основные показатели малого бизнеса в Республике Каракалпакстан ниже, чем в Хорезмской области на 10-20%, что и требует глубокого анализа в этой области. За последние годы в экономике региона, из объема вложенных инвестиции в основной капитал, до 20,0 % вложен субъектами малого бизнеса, а объем в строительных работах составляет 80,5%. Для дальнейшего развития считаем, необходимым осуществить следующие мероприятия: развитие индивидуального и семейного предпринимательства, организация надомного труда, развития фермерских и дехканских хозяйств; совершенствование нормативных и правовых баз, защищающих права и гарантии; упрощение механизмов доступа и приобретений сырьевых и материальных ресурсов, увеличение их объема в биржах и торговых ярмарках. Для этого необходимо увеличить количество консалтинговых услуг, организовывать их на различных местах; увеличить количество филиалов лизинговых компаний, занимающихся обеспечением субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства мини-техниками, мини-средствами, мини-механизмами, мини-транспортом и т.д.; дальнейшее совершенствование путей предоставления финансовых средств в льготных условиях со стороны коммерческих банков и различных фондов; создать условия дальнейшего развития местных национальных промыслов; искать возможности для создания малых предприятий перерабатывающие сельскохозяйственные продукты, для их хранения, доставки к потребителям, т.е. фирмы, занимающиеся посредническими функциями, так как особенностью малых предприятий в секторе социальной инфраструктуры является нахождение их «в шаговой доступности», то наиболее редко встречающимися проблемами являются сложности с доставкой товара потребителю. В связи с этим наиболее распространенными стратегиями можно назвать стратегию минимизации издержек, а затем стратегии дифференциации и диверсификации.

Таким образом, ожидаемый эффект от внедрения концепции развития социальной инфраструктуры состоит в оптимизации и обеспечении доступности мер государственной поддержки и стимулирования субъектов в регионе, а также в увеличении количества объектов социальной инфраструктуры в регионе, в том числе на душу населения, что способствует приоритетному направлению развития социальной инфраструктуры – повышению качества и доступности оказываемых населению услуг.

ЛИТЕРАТУРА

1. Жамин В.А. Инфраструктура при социализме. / Вопросы экономики. 1977. - №2 - С. 15
2. Ткаченко А.А. Большая Российская энциклопедия. Том 11. М., 2008
3. Региональные исследования за рубежом [Под ред. Ю.М. Павлова, Э.Б. Алаева. М. Изд-во «Наука», 1973 - С.109

Аннотация: В статье рассматривается современное состояние оказываемых населению услуг, их виды и пути ее развития в регионе Приаралья. В конце даны перечень мероприятия которые необходимо осуществлять для дальнейшего развития сфер услуг населению.

Ключевые слова: сфера услуг, платные услуги, сфера обслуживания, транспортные услуги, торгово-бытовое обслуживание.

Аннотация: Maqolada Orolbo'yida aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlarning bugungi holati, ularning turlari va uni rivojlantirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Yakunda aholiga xizmat ko'rsatish sohalarini yanada rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilishi zarur bo'lgan tadbirlar ro'yxati keltirilgan.

Калит сўзлар: xizmat ko'rsatish sohasi, pullik xizmatlar, xizmat ko'rsatish sohasi, transport xizmatlari, savdo va maishiy xizmatlar.

Annotation. The article examines the current state of services provided to the population, their types and ways of its development in the Aral Sea region. At the end, a list of measures that need to be implemented for the further development of public services is given.

Keywords: service sector, paid services, service sector, transport services, commercial and consumer services.

BYUDJET ESABINIŇ MILLIY STANDARTLARI HÁM XALIQ ARA STANDARTLARI BOYINSHA BYUDJET QARJILARI ESABINIŇ ÓZGESHELIKLERI

Turdiyeva G.O., Utepbergenov A.O.

Qaraqalpoq mamleketlik universiteti

Keyingi jillarda mámleketimiz byudjet hám salıq siyasatında alıp barılıp atırǵan reformalar sharayatında byudjet shólkemlerin byudjetten finanslıq támiynlewdi qısquartırıw ushın alıp barılıp atırǵan ilajlar, byudjet shólkemleriniń byudjetten tısqarı fondları áhmiyetiniń joqarı ekenligin kórsetip atır. Buǵan baylanıslı qabıl qılınıp atırǵan normativ-huqıqıy tiykarlar alıp barılıp atırǵan jumıslar bunıń ayqın dálili bolıp tabıladı.

O'zbekstan Respublikası Prezidenti Sh. Mirziyoyevtiń 20 oktyabr 2023-jıl májilisinde 2024 jıl ushın byudjettiń tiykarǵı baǵdarlarında ayrıqsha toǵtap ótip, “mámleket byudjeti dáramatların kóbeytiw, qárejetlerdi optimallasırıw boyınsha hár bir tarawdıń, tarmaq hám aymaqlar kesiminde ámeldegi rezerv hám múmkinshilikler hár tárepleme analiz etildi. Áwele, iri sanaat tarmaqlarında qárejetli kemeytiw arqalı ózine túser bahasın kemeytiw boyınsha anıq wazıypalar belgilendi. Mısalı, usı jıldıń bir ǵana tórtinshi shereginde 349 iri sanaat kárxanasında 2,1 trillion swm qárejetlerdi kemeytiw múmkinligi esap-kitap etilgen. Bul islerdi sistemalı dawam ettiriw ushın húkimetke kelesi jıldı iri tarmaqlarda ózine túser bahasın 15-20 procent kemeytiw boyınsha programmalar” islep shıǵıwına itibar qarattı[2].

Aymaqlardıń dáramat bazasın keńeytiw máselesine toqtalıp ótildi. Atap aytqanda, tómén quwatda islep atırǵan kárxanalarǵa kómek berip, olardı tolıq quwatqa shıǵarıw ilajları belgilendi. Isbilermenlikti rawajlantırıp, salıq bazasın keńeytiw, artıqmashılıqlar beriw arqalı “jasırın ekonomika”ni kemeytiw zárúrlıǵı ayıldı. Bizge belgili, salıq stavkaları tóménletiliwi yamasa ayırım salıqlar biykar etiliwi menen byudjetke túsetuǵın pul qarjıları álbette azayadı. Buni nátiyjeli salıq administraciyası arqalı saplastırıw hám byudjet turaqlılıǵındı támiyinlew múmkin. Byudjet atqarıwı processinde Mámleket byudjeti qarjıları hám byudjet shólkemleriniń byudjetten tısqarı qarjıları dúzliwi hám de sarıplanıwın úziksiz esapqa alıw, olardı hújjetlestiriw hám informaciyalardı sistemalı qalıplestiriw ushın byudjet shólkemlerinde buxgalteriya esabı islengen. Byudjet qarjılarınan maqsetke muwapıq hám nátiyjeli paydalanıw, byudjet deficitligin aldın alıw aktual máselelerden biri esaplanadı. “Álbette, Mámleket byudjeti ólshewsiz emes, aqshalardı qattı tejew, belgilengen maqset ushın hám aqılǵa say isletiwdi támiyinlew zárúr. Bul - hámmege ayqın hám biykarlap bolmaytuǵın haqıyqat”- deydi Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev óz sózinde[3].

Byudjet shólkemleri byudjet qarjılarınıń tiykarǵı deregi esaplanıp, mámleket byudjeti qárejetlerin quraydı hám qárejetler smetasi tiykarında byudjetten finanslastırıladı. Sonıń menen birge, byudjet shólkemi nızamshılıǵına muwapıq byudjetten tısqarı aqshalar derekleri hám paydalanıw baǵdarları kórsetilgen halda byudjetten tısqarı aqshalar boyınsha smetalar sheńberinde qárejetlerdi ámelge asıradı. Ózbekstan Respublikası mámleket sektorında buxgalteriya esabı hám esabatın jetilistiriw Byudjet sistemasında ámelge asırılıp atırǵan reformalardıń tiykarǵı baǵdarlarınan biri retinde belgilendi hám kontseptsiya qabıllandı. Kontseptsiyaǵa kóre Byudjet esabı standartların qabıllaw belgilendi[4]. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartların mámleketlerde qóllaw jáne de joqarı sapalı finanslıq esabatlar mámleket sektori iskerligi nátiyjelerin bahalawǵa úlken múmkinshilik jaratadı, informaciyalardı ashıqlıǵın asıradı, Byudjetke finanslıq esap hám statistikalıq esabatlardı joqarı dárejede integraciyanıwın támiyinleydi, informaciyalardıń isenimliliǵı hám tolıqlıǵın esabınan mámleket aktivlerin nátiyjeli basqarıw imkaniyatın beredi, finanslıq esabatlardı basqa mámleketler finanslıq esabatlari menen salıstırıw múmkinshiligi jaratıladı, xalıq aralıq munasábatlerdi globalıasıwı sharayatında mámleket minnetlemeleri qanday ekenligi hám onı óz resursları menen qanday basqarıp atırǵanlıǵı sonıń menen birge finanslıq jaǵdayın túsiniw tiykarında shet el, xalıq aralıq investitsiyaları kolemin asıwı hám donorlik qarjıların kóbeyiwı imkaniyatın beredi. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı Xalıq aralıq Standartları pútkil jáhanda jáne de keńlew paydalanılıp atır hám tán alınıp atır. Hátte bir neshe mámleketler Mámleket sektorında buxgalteriya esabı Xalıq aralıq Standartların óz standartları sıyaqlı ózgerislersiz isletip atır, ayırımları bolsa mámleket ózgesheliklerinen kelip shıǵıp ózgerislerdi kiritpekte

Byudjet esabı - byudjet sisteması pul qarjıların esapqa alınatuǵın, pulda kórsetilgen aktivler hám minnetlemelerdiń, sonıń menen birge usı aktivler hám minnetlemelerdi ózǵertiriwshi operatsiyalardıń jaǵdayı tuwrısındaǵı informaciyanı toplaw, dizimnen ótkeriw hám ulıwmalastırıwıń tártipke salınǵan sisteması bolıp tabıladı. Byudjet esabı standartı - Byudjet esabın júrgiziwge belgilengen talaplardı sáwlelendirgen hújjet bolıp tabıladı. Byudjet esabı standartı milliy hám de xalıq aralıq standartlarǵa bólinedi. Ózbekstan Respublikası “Byudjet kodeksi”ne[1] muwapıq Byudjet esabın birden-bir kórinisi Byudjet esabınıń xalıq aralıq standartlarına, sonıń menen birge basqa nızam hújjetlerine muwapıq belgilenedi. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları (MSBEXS) - mámleket sektorındaǵı shólkemlerde (mámleket qatnasıwındaǵı kommerciya kárxanalarınan tısqarı) joqarı sapada jáhán standartları tiykarında finanslıq esabatlardı dúziw boyınsha xalıq aralıq kólemde ulıwmaqabil etilgen qaǵıydalar bolıp tabıladı. Byudjet atqarıwı processinde aktivler hám minnetlemelerdiń, sonıń menen birge usı aktivler hám minnetlemelerdi ózǵertiriwshi operatsiyalardıń jaǵdayı tuwrısındaǵı informaciyanı toplaw, dizimnen ótkeriw hám ulıwmalastırıwıń tártipke salınǵan sisteması bolǵan byudjet esabın júrgiziwge qoyılǵan birden-bir talap byudjet esabı standartları belgileydi. Atap aytqanda byudjet shólkemlerinde esap siyasatın qalıplestiriwge qoyılatuǵın talaplar, esap ob'ektler (tiykarǵı qurallar, rezervler hám basqalar)di tán alıw normativleri, bahalaw, esabatlarda sáwlelendiriw normaların belgilep beredi. Byudjet esabı standartlarınń bólimleri tómendegilerden ibarat:

- Esap ob'ekti - Esap ob'ektin anıqlaw, ulıwma túsiniwler;
- Esap ob'ektin tán alıw - Esap ob'ektin esabat elementlerine ótkeriw tártipleri;
- Esap ob'ektin bahalaw - Esap ob'ektin bahalaw usılların qóllaw boyınsha usınıslar hám de talaplar ;
- Finanslıq esabatda sáwlelendiriw
- Esap ob'ekti haqqında informaciyalardı finanslıq esabatda ashıp beriw hám sáwlelendiriw tártibi.

Byudjet esabı hám esabatı sistemasın tártipke salıwshi mámleket organı - Ózbekstan Respublikası Finans ministrliǵı esaplanadı hám Byudjet esabı standartların tastıyıqlaydı. Ózbekstan Respublikası mámleket sektorında buxgalteriya esabı hám esabatın jetilistiriw byudjet sistemasında ámelge asırılıp atırǵan reformalardı tiykarǵı baǵdarlarınan biri retinde belgilendi hám kontseptsiya qabıllandı. Kontseptsiyaǵa kóre Byudjet esabı standartların qabıllaw belgilendi. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları xalıq aralıq buxgalterlar awqamı quramındaǵı Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları Keńesi tárepinen islep shıǵıladı. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları Keńesi aǵzalrı Xalıq aralıq buxgalterlar awqamı tárepinen tayınlanadı. Jámi 18 aǵza bolıp 15 aǵzası xalıq buxgalterlar awqamı tárepinen, 3 ewi jámiyetshilikten usınıs etiledi. Keńestiń jámiyetshilik aǵzalrı hár qanday shaxstan yamasa shólkemnen usınıs etiliwi múmkin. Bunnan tısqarı Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları keńesine sheklengen muǵdarda mámleket sektorında finanslıq esabatqa qatnası bar organlardan gúzetshiler tayınlanadı hám olar jıynalısta pikir bildiriw huquqıǵa iye biraq dawıs beriw huquqıǵa iye emes. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları Keńesi tárepinen másłáhát gruppası shólkemlestiriledi hám olar jumısshı gruppası esaplanıp dawıs beriw huquqınan paydalanmaydı.

Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları pútkil jáhanda finanslıq esabat standartlarınıń jaqınlasıwında, shártlesiwinde hám jáne de jaqsılanıwında zárúrli rol oynadı. Olardan tómendegi maqsetlerde paydalanıladı: kópshilik mámleketlerde esap hám esabatqa qoyılatuǵın milliy talaplar ushın tiykar bolıp xızmet etiw; esap hám esabatqa salıstırǵanda óz talapların islep shıǵıp atırǵan bólek mámleketler ushın xalıq aralıq etalon retinde isletiliwi; esaptı júrgiziwde tolıq paydalanıw ushın qabıl qılıw (standartlardan ózgertiwlersiz paydalanıw)[6].

Jáhán ámeliyatında mámleket sektorı ushın buxgalteriya esabınıń kassa metodı, modifikaciyalastırılǵan kassa metodı, modifikaciyalastırılǵan esaplaw hám esaplawı metodı bar[7].

Mámleket sektorı ushın buxgalteriya esabınıń kassa metodında barlıq hádiyselerdi pul qarjılarınıń háreketi boyınsha dizimnen ótkeriw názerde tutıladı.[5] Bunda aktivler hám minnetlemelerge tiyisli kóplegen hádiyseler buxgalteriya esabı sheńberinde esapqa alınbay qaladı. Usı metod sharayatında satıp alıńǵan tiykarǵı qurallar satıp alıp kelingennen keyin qárejetlerge qosıp jiberiledi. Esap beriw jılı tawsılǵannan keyin keyingi jıldıń birinshi ayında júz bergen hám aldınǵı esap beriw jılına tiyisli barlıq hádiyseler tawsılǵanlıq boyınsha esap beriw jılına tiyisli dep qabıl etiledi, bul dáwir ishinde aldınǵı esabat jılında qabıl etilgen barlıq minnetlemelerdi mámleket tolıq ótkerip beredi hám mámleket Byudjetke aldınǵı esap beriw jılında alıwı kerek bolǵan dáramatların aladı. Bul tártiptegi esabatlar mámleket sektorı ushın buxgalteriya esabınıń esaplaw metodı boyınsha dúzilgende de saqlanıp qaladı. Bul bolsa qanday da dárejede aktivler hám minnetlemelerdi bahalaw imkaniyatın jaratadı. Bul bolsa esaptı ańsatlastırıp imkaniyatın beredi hám de mámleket sektorı ushın buxgalteriya esabınıń esaplaw metodına ótiwdi talay ańsatlastıradı.

Mámleket sektorı ushın buxgalteriya esabınıń esaplaw metodında júz bergen barlıq hádiyseler júz bergen waqıtta tán alınadı. Bul metod qollanılganda tiykarǵı qurallar satıp alıp kelingennen keyin qárejetlerge qosıp jiberiw tártibi ámel asırılmaydı. Barlıq aktivler bahası olardan paydalanıw dáwiri dawamında olardıń xızmet etiw múddetine proporcional túrde tozıp esaplanıp, bul tozıw summası qárejetlerge amortizatsiya retinde qosıp barıladı.

Joqarıda ayılǵanlardan kórinip turıptı, mámleket sektorında kassa metodına tiykarlanǵan buxgalteriya esabı júrgizilgende júz bergen hádiyseler boyınsha pul aǵımlarınıń kelip túsiwi yamasa pul qarjılarınıń tóleniwi waqıtında tán alınsa, mámleket sektorında esaplaw metodına tiykarlanǵan buxgalteriya esabı júrgizilgende júz bergen hádiyseler aktivlerdiń bahası hám minnetlemelerdiń summası payda bolǵan yamasa olardıń ekonomikalıq ma'nisi ózgergen waqıtta tán alınadı. Mámleket sektorı ushın buxgalteriya esabınıń esaplaw metodında aktivlerdiń sap bahası kóbeyiwshi hádiyseler dáramatlar dep, aktivlerdiń sap bahasınıń kemeytiriwshi hádiyseler bolsa qárejetler dep tán alınadı. Mámleket basqarıw sektorınıń aktivleri sap bahası hám de olar iskerliginiń nátiyjeleri bolıp mámleket basqarıw sektorınıń aktivleri bahası menen minnetlemeleri summası ortasındaǵı parq esaplanadı. Esaplaw metodı finanslıq esabatlar olar aldına qoyılǵan maqset hám wazıypalardı orınlawı ushın esaplaw usılı boyınsha dúziliwi kerek. Bul usılǵa muwapıq, waqıya hám hádiyseler olar ámelge asırılıwı menen tán alınıwı (pul berilgende yamasa alıńǵanında emes) hám finanslıq esabatda olar ámelge asırılǵan dáwirde sáwlelendiriw kerek. Esaplaw principine qaray dúzilgen esabat tekǵana ótken waqıya hádiyseler, bálkim shólkemniń tólew kerek bolǵan minnetlemeleri, alıwı kerek bolǵan ekonomikalıq resursları haqqında maǵlıwmatlar beredi. Sonday etip, paydalanıwshılar ekonomikalıq qararlar qabıllawı ushın zárúrli informaciyanı usınıw múmkinshiligi payda boladı.

Esaplaw usılıdaǵı Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları esaplaw (finanslıq esabatlar olar aldına qoyılǵan maqset hám wazıypalardı orınlawı ushın esaplaw usılı boyınsha dúzilisi kerek) hám de iskerlikti úzliksizligi (finanslıq esabat ádetde shólkem iskerlik kórsetyaptı hám operatsion iskerligin bunnan keyin da dawam ettiredi degen shama tiykarında dúziledi) principlerge tiykarlanǵan. Esaplaw usılına tiykarlanǵan finanslıq esabat quramı: finanslıq jaǵdayı haqqında esabat; iskerliginiń finanslıq nátiyjeleri haqqında esabat; sap aktiv/kapital ózgeriwi haqqında esabat; pul qarjıları háreketi haqqındaǵı esabat; tastıyqlanǵan byudjet.

Finanslıq jaǵdayı haqqında esabatda usınıs etiletuǵın informaciya - tiykarǵı qurallar, investitsion kóshpelis mülk, materiallıq emes aktivler, finanslıq aktivler, investitsiyalar, rezervler, almasıwsız mámilelerden tushum (salıq hám transfertlar), valyuta almasıwınan túsimler, pul qarjıları hám pul ekvivalentleri, tólenetuǵın salıqlar hám transfertlar, valyuta almasıw tólemleri, rezervlerden ibarat.

- Iskerliginiń finanslıq nátiyjeleri haqqında esabatda usınıs etiletuǵın informaciya

- túsım, finanslıq támiynlew boyınsha qárejetler, úlesli metodta esapqa alınatuǵın awqam shólkemlerin profit yamasa deficitge úlesi, aktivlerdi shıǵıp ketiwi yamasa minnetlemelerdiń tamamlaw boyınsha salıq tólegenge shekemgi payda hám zıyan, profit yamasa deficitdan ibarat.

- Sap aktiv/kapital ózgeriwi haqqında esabatda usınıs etiletuǵın informaciya - esabat dáwiri proficit i yamasa deficiiti, túsimler hám qárejetler elementları boyınsha kompleksinen ibarat. Ámeldegi nızamshılıqqa muwapıq byudjet shólkemlerinde buxgalteriya esabı esaplaw usılında júritiliwi názerde tutılǵan. Búgingi kúnde mámleketimizde Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları tiykarında buxgalteriya esabı hám esabatı sistemasın jetilistiriw kontseptsiyasına muwapıq byudjet esabınıń standartları joybarları islep shıǵılıp atır hám de tiyisli tarawdıń qánigeleri qatnasıwında muxokamalardan ótkerilmekte. Házirgi kúnde Byudjet esabı standartların qabıl etiliwi usún tómendegilerdi itibarǵa alıw lazım: Buxgalteriya esabın júrgiziw boyınsha milliy nızamshılıq talapların itibarǵa alıw; Artıqsha qárejetlersiz buxgalteriya hám finans xızmetkerlerin tayarlaw, oqıtıwdı shólkemlestiriw; Ámeldegi avtomatlastırılǵan buxgalteriya programmasın (Uzasbo) bir neshe kisi ózgertiw hám qosımshalar menen paydalanıw; Jańa ózgerisler procesin shólkemlestiriwdi ańsatlastırıp imkaniyatın beredi. Byudjet esabınıń 1-sanlı "Esap siyasatı" hám 2-sanlı "Birden-bir schyotlar rejesi" atlı standartları Ózbekstan Respublikası Ádillik ministrliginen dizimnen ótkerildi. Byudjet esabınıń 1-sanlı "Esap siyasatı" atlı standartı Usı Standarttıń maqseti esap siyasatın tańlaw hám ózgertiwler kirgiziw kriteriyaların, sonıń menen birge byudjet shólkemleri tárepinen byudjet esabın hám finanslıq esabatı dúziw, esap siyasatındaǵı ózgerisler tuwrısındaǵı informaciyanı ashıp beriwden ibarat. Standart byudjet

shólkemleriniń finanslıq esabatlarına bolǵan isenimlilik dárejesin hám málim bir udayı tákirarlanatuǵın finanslıq esabatların, sonıń menen birge basqa byudjet shólkemleriniń finanslıq esabatların óz-ara salıstırıw dárejesin asırıwǵa mólsherlengen. Byudjet shólkemlerinde esap siyasatın tańlaw hám qóllaw, esap siyasatına ózgerislerdiń esabın júrgiziw hám de finanslıq esabatlardı dúziwde qollanıwı kerek. Byudjet esabınıń 2-sanlı “Birden-bir schyotlar rejesi” atlı standartı qazna bólimleri, finans orgarlari, mámleket hám basqa maqsetli fondları shólkemleri, barlıq byudjet shólkemlerine qollanıladı[8]. Birden-bir schyotlar jobası finanslıq esabat elementlerine muwapıq gruppalaştırılǵan aktivler, minnetlemeler, dáramatlar, qárezetler, kapital hám finanslıq nátiyjeni ózinde ishine aladı. Qazna bólimleri, mámleket maqsetli fondları organlar Ózbekstan Respublikasınıń byudjet sisteması byudjetleriniń hám basqa byudjetten tısqarı fondlarınıń hám de byudjet shólkemleri finanslıq-xojalıq iskerliginiń byudjet esabın birden-bir schyotlar rejesine muwapıq júrgizedi.. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları esaplaw usılında qollanılatuǵın (39 ta) hám de kassa usılında qollanılatuǵın Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartınan ibarat.

Keste. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları

1	Finanslıq esabattı usınıs etiliwi (Presentation of Financial Statements)
2	Pul qarjıları háreketi tuwrısındaǵı esabat (Cash Flow Statements)
3	Esap siyasatı, esaptaǵı bahalawda ózgerisler hám qáteler (Accounting Policies, Shańes in Accounting Estimates and Errors)
4	Valyuta kursları ózgerislerin tásiiri (The Effects of Shańes in Foreign Exchange Rates)
5	Qarızlar boyınsha sarf etiwler (Barrowing Costs)
6	Konsolidaciyalashgan hám bólek finanslıq esabat (Consolidated and Separate Financial Statements)
7	Birlesken shólkemlerge investiciyalar (Investments in Associates)
8	Qospa iskerlikte qatnasıw (Interests in Joint ventures)
9	Almaslaw boyınsha túsimler (Revenue from Exchange Transactions)
10	Giperinflıyaciya sharayatında finanslıq esabat (Financial Reporting in Hyper inflationary Economies)
11	Qurılıs shártnaması (Construction Contracts)
12	Zapaslar (Inventories)
13	Ijara (Leases)
14	Esabat sánesinen keyingi hádiyseler (Events after the Reporting Date)
15	Finanslıq qurallar :informaciyanı ashıp beriw hám usınıw (Financial Instruments: Disclosure and Presentation)
16	Investitsion kóshpes mülk (Investment Property)
17	Tiykargı qurallar (Property, Plant and Equipment)
18	Segment boyınsha esabat (Segment Reporting)
19	Rezervler, shártlı minnetlemeler hám shártlı aktivler (Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets)
20	Baylanıslı tárepler boyınsha maǵlıwmattı ashıp beriw (Related Party Disclosures)
21	Aylanısta bolmaǵan pul qarjılarındaǵı aktivlerdi qádirsizleniwi
22	Mámleket basqarıwı sektorındaǵı finanslıq esabat informaciylardı ashıp beriw (Disclosure of information about the General Government Sector)
23	Almasıwsız mámilelerden túsim (Salıq hám transfertlar) (Revenue from Nan-Exchange Transactions (Taxes and Transfers))
24	Finanslıq esabatda byudjet informaciyların usınıw (Presentation of Budget Information in Financial Statements)
25	Xızmetkerlerdi xoshametlew (Employee Benefit)
26	Aylanba pul qarjılarındaǵı aktivlerdi qádirsizleniwi (Impairment of Cash-Generating Assets)
27	Awıl xojalıǵı (Agriculture)
28	Finanslıq instrumentler: informaciyanı usınıw (Financial Instruments: Presentation)
29	Finanslıq instrumentler: tán alıw hám bahalaw (Financial Instruments: Recognition and Measurement)
30	Finanslıq instrumentler: informaciyanı ashıp beriw (Financial Instruments: Disclosures)
31	Materiallıq emes aktivler (Intangible Assets)

Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları tiykarında ishki standart qabıl etken mámleketler: Avstraliya, Latviya, Finlandiya, Ullı Britaniya, Jańa Zellandiya, Frantsiya, Kanada, Singapur, Chili, Kolumbiya, AQSh hám Shvetsiya. Bul mámleketlerde Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları talapları tiykarında milliy esap standartları qalıplestirilgen. Joqarıda keltirip ótilgen mámleketler ishinde Ózbekstandı Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları tiykarında ishki standartların qabıl qılıp atırǵan mámleketler qatarına qosıw múmkin. Ózbekstanda mámleket sektorında buxgalteriya esabın reformalastırıw basqıshpa-basqısh xalıq aralıq dárejede ulıwma qabıl etilgen normalarga sáykeslentirilmekte. Bul basqıshda mámleket sektorında esap hám esabat kassa usılında esaplaw usılı elementlerinen paydalangan túrde júritiledi:

- Finans (ǵáziynexanashılıq) shólkemleri - kassa usılında

- Byudjet shólkemleri - esaplaw usılında

Bunda:

1. Ámeldegi byudjet esabın kassa usılında júrgiziw usılın saqlaǵan túrde basqıshma basqısh mámleket sektori buxgalteriya esabında reformalarnı ámelge asırıw;

2. Mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartlarındaǵı esaplaw usılına tiykarınan byudjet esabı standartların qabıllaw tiykarında byudjet shólkemlerinde finanslıq esap hám esabattı, sonıń menen birge mámleket aktivleri hám minnetlemeleri esabı, mámleket maqsetli fondları esabın jetilistiriw názerde tutıladı.

Soni atap kórsetiw zárúr 2014 jıl 1 yanvardan ámelge kiritilgen “Byudjet kodeksi”da byudjet esabı hám esabatın júrgiziw usılı byudjet esabınıń standartlarına muwapıq belgileniwi bólek kórsetip ótilgen. Búgingi kúnde mámleket sektorında buxgalteriya esabı xalıq aralıq standartları tiykarında buxgalteriya esabı hám esabatı sistemasın jetilistiriw kontseptsiyasına muwapıq byudjet esabınıń standartları joybarları islep shıǵılıp atır hám de tiyisli tarawdın qánigeleri qatnasıwında dodalawdan ótkerilmekte.

ÁDEBIYATLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi. O‘zbekiston Respublikasi qonuni, 2014 y
2. O‘zbekstan Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevtiń 2023 jılda Byudjetniń tiykarǵı bagdarların kórip shıǵılıwı. <https://president.uz/uz/lists/view/6783>
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi hám inson manfaatlarını ta‘minlash - yurt taraqqiyoti hám xalq farovonligining garovi. - Toshkent: «O‘zbekstan» NMIU, 2017. - 48 b.
4. Mehmonov S. Budjet esabı. O‘quv qo‘lланma. - T.: «Fan hám texnologiya». 2012. 352 b.;
5. Mehmonov S. hám Ubaydullayev D. «Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya esabı». Darslik. –T.: «Sano - standart». 2013. 454 b.;
6. «Public Budgeting Systems «9th Edition by Robert D. Lee Jr., Ronald W. Johnson, Philip G. Joyce Hardcover: 656 pages Publisher: Jones & Bartlett Learning; 9 edition Language: English
7. «Financial Management in the Public Sector: Tools, Applications and Cases 3rd Edition Wang Paperback: 216 pages Publisher: Routledge; 3 edition (March 7, 2014) Language: English
8. Mehmonov S., Bayjanov S., Ismaylov Q., Turdieva G Byudjet esabı. Sabaqlıq T.: Innovacion Ziyo 2022, 440 b

Byudjet hisobiniń milliy standartları va xalqaro standartları bo‘yicha byudjet mablag‘ları hisobiniń xususiyatlari

Rezyume Usbu maqolada byudjet faoliyati bilan bog‘liq bolgan ularning hisobini yuritishda nafaqat milliy va xalqaro standartlari ham qollay olish imkoniyati va xalqaro standart turlariga alohida etibor qaratilgan. Jahon amaliyotidagi byudjet hisobi standartlari bilan uyg‘unlashtirish uchun yangi qabul qilingan byudjet hisobi standartlarini, ularning mohiyatiga, qollash amaliyoti boyicha takliflari berilgan. Yangi qabul qilinayotgan byudjet hisobi №2 standartidagi schyotlar rejasi, uning mazmun va mohiyati ochib berilgan

Tayanch so‘zlar: davlat byudjeti, standartlari, byudjet mablag‘i, kassa usuli, hisoblash usuli

Особенности бюджетного учета: национальные стандарты и учет бюджетных средств по международным стандартам

Резюме: В данной статье особое внимание уделено возможности использования не только национальных и международных стандартов и видов международных стандартов в бухгалтерском учете, связанном с бюджетной деятельностью. В целях гармонизации со стандартами бюджетного учета, имеющимися в мировой практике, даются предложения по практике применения вновь принятых стандартов бюджетного учета и их сущности. Раскрыты план счетов принятого стандарта бюджетного учета № 2, его содержание и сущность.

Ключевые слова: государственный бюджет, нормативы, объем бюджета, кассовый метод, расчетный метод.

Features of budget accounting: national standards and accounting of budget funds according to international standards.

Summary: This article pays special attention to the possibility of using not only national and international standards and types of international standards in accounting related to budgetary activities. In order to harmonize with the standards of budget accounting available in world practice, proposals are given on the practice of applying the newly adopted standards of budget accounting and their essence. The chart of accounts of the accepted budget accounting standard № 2, its content and essence are disclosed.

Key words: state budget, standards, budget volume, cash method, calculation method.

AWIL XOJALIĞINDA INNOVACIYALIQ ÓZGERISLERDI QOLLAP-QUWATLAWDA SHET EL TÁJIRIYBELERI

Inyatov A., Salieva G.

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Sońǵı jıllarda gúzetilip atırǵan suw jetispewshilik jaǵdayları hám ishki irrigaciya tarawlarınń tiykarǵı bólegi jaramsız jaǵdayǵa kelgenligi suwǵarılatuǵın egin jerleriniń meliorativlik jaǵdayınıń jamanlasıwına hám jıllar dawamında paydalanıwdan shıǵıp qalıwǵa alıp kelgen.

«Rawajlangan mámleketler tájiriybesi tiykarında baǵlardı ósiriwge, palız hám kartoshka tuqımların egiwge hám olardı jıynap alıwǵa arnalǵan texnikalardıń joqlıǵı, fermer, diyhan xojalıqlarına janılǵı-maylaw zatlar, mineral tóginler, tuqım jetkerip beriw, kesellik hám ziyankeslerge qarsı gúresiw jumıslar talap dárejesinde shólkemlestirilmege» - dep atap ótken edi Prezidentimiz óz bayanatında [1]. Respublikada jıllar dawamında irrigaciyalıq hám melioratsiyalıq jaǵdaydın jamanlasıwı nátiyjesinde paydalanıwdan shıǵıp qalǵan jerlerdi basqıshpa-basqısh qayta paydalanıwǵa engiziw, jer astı suw zapaslarınan nátiyjeli paydalanıw, suw únemlewshi texnologiyalardı engiziw hámde ishki irrigaciya tarawların rekonstruksiyalaw arqalı suwdın ısırap bolıwın kemeytiw, sonday-aq, bunday jumıslarda quwatlı investorlardın qatnasın támiynlew kerek.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2018-jılı 17-apreldegi “Awıl hám suw xojalıǵı mámleketlik basqarıw sistemasın túpten jetilistiriw ilájları haqqında»ǵı Pármannın ornlanıwın támiynlew boyınsha Ózbekstan Respublikası suw xojalıǵı ministrliǵı tárepinen suw resurslarınan nátiyjeli hám únemli paydalanıwdı joǵa qoyıw hám eginlerdi suwǵarıwda resursúnemlewshi innovaciyalıq texnologiyalardı engiziw boyınsha sistemalı jumıslar alıp barılmaqta. Bunda, ásirese, tamshılalıp suwǵarıw texnologiyasına óz aldına itibar qaratılmaqta.

Ótken jılı mámleketimizde 30 mıń gektar maydanda tamshılalıp suwǵarıw texnologiyaları ornalıdı. Sonın 11 mıń 221 gektarı goza, 17 mıń 147 gektarı baqshılıq hám júzimshilik, 1 mıń 429 gektarı basqa awıl xojalıǵı egin maydanları.